

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМІВ ФІНАНСОВОЇ АДАПТИВНОСТІ АПК УКРАЇНИ

**СТЕЦЮК П.А., А.Е.Н.,
ННЦ «ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ» НААН УКРАЇНИ**

Світова фінансова криза загострила і без того болючу проблему фінансового забезпечення поточної діяльності та перспективного економічного розвитку аграрних підприємств. За весь період ринкових трансформацій вони постійно демонстрували нестабільність та високу варіативність результатів їх діяльності, тренд якої постійно рухався у бік зниження.

Зміна траєкторії руху не можлива без формування прийняттого рівня фінансової адаптивності, яка має свою об'єктивну економічну природу та знаходиться у діалектичному взаємозв'язку з фінансовими процесами, що протікають у зовнішньому та внутрішньому економічному середовищі.

Аналіз спеціальної літератури вказує на відсутність спеціально організованого та комплексно дослідження проблематики. Її окремі аспекти, що фрагментарно розглядаються в окремих публікаціях, є лише дотичними до питань формування фінансової стратегії, фінансового аналізу та фінансового планування, а не самостійним предметом дослідження. В контексті дослідження проблем загального та фінансового менеджменту питання фінансової адаптивності розглядали такі відомі фахівці як В. Амбросов, В. Борисова, О. Василик, В. Геєць, О. Гудзь, М. Дем'яненко, Г. Мазнев, М. Малік, В. Онегіна, Б. Пасхавер, О. Ульянченко, А. Чупіс та ін. Тому існує потреба розширення діапазону досліджень у цій царині.

Аналіз теоретичного базису та практичних аспектів формування і розвитку механізмів фінансової адаптивності підприємств АПК України, що забезпечують їх нормальне функціонування та перспективний економічний розвиток.

Ринкові трансформації виявилися найбільш потужним чинником зміни траєкторії розвитку аграрної економіки. Оцінюючи те, що сталося, можна відзначити, що процеси модифікації в аграрній економіці носило поспішний, непослідовний та важкопрогнозований характер. Формування нових інститутів та механізмів економічної діяльності багато в чому проводилося без врахування існуючих можливостей та створення необхідних умов, які б компенсували негативні наслідки демонтажу елементів централізованої економіки.

Необхідно відзначити, що, не дивлячись на новизну та відсутність аналогів майбутніх змін, економістами-аграрниками були запропоновані схеми і моделі системних трансформацій, реалізація яких дозволила б уникнути багатьох катастрофічних наслідків. Вони, на жаль, стали жертвою певних політичних амбіцій.

Багато хто вважав, що ринкова економіка стимулюватиме створення ефективних адаптаційних механізмів підприємств до стохастичних та динамічних змін в їх зовнішньому оточенні і внутрішньому стані. Проте цього не сталося. Інституційні зміни господарської системи не привели до створення стійкої і раціональної взаємодії між її елементами, що забезпечує ефективне регулювання взаємин між суб'єктами ринку і їх економічний розвиток.

Наслідком реалізованого сценарію аграрних реформ стало різке зниження кількісних і якісних параметрів ресурсного потенціалу аграрного виробництва і соціального розвитку сільських територій, а також погіршення результативних показників діяльності сільськогосподарських підприємств.

Оцінки фахівців свідчать, що більше 90 відсотків основних засобів в сільському господарстві експлуатуються не менше одного амортизаційного терміну, трудові ресурси галузі скоротилися у декілька разів, а значні площі сільськогосподарських угідь не використовуються.

Найбільш відчутні втрати, як відомо, сталися у фінансовому забезпеченні виробничої й інвестиційної діяльності. З початку ринкових реформ падала доходність сільськогосподарського виробництва. У 1998 р. був досягнутий апогей цього падіння - консолідована сума збитків в сільському господарстві досягла 4,06 млрд. грн. Лише у 2000 р. ціною істотних бюджетних субсидій був подоланий рубіж збитковості. Це джерело багато років виступає компенсатором негативних фінансових результатів в сільському господарстві. Однак майже третина сільськогосподарських підприємств є хронічно збитковими. Ця ситуація різко скоротила базу формування власних фінансових ресурсів, що понизило інтерес до сільського господарства інституційних інвесторів та кредиторів. Ситуацію посилює різке подорожчання кредитів комерційних банків – вище 50% річних.

Очевидно, що здатність підприємства адаптуватися до змін в зовнішньому і внутрішньому оточенні багато в чому визначається станом його ресурсної бази. Остання знаходиться залежно від стану економічних ресурсів. Відомо, що між земельними, матеріальними,

трудовами і фінансовими ресурсами має бути певна рівновага. На практиці в різних поєднаннях виробничих чинників завжди є дефіцитний ресурс, який гальмує загальний розвиток. Нинішній стан ресурсної бази українських сільськогосподарських підприємств таке, що фактично слабкий кожен її елемент. В умовах дефіциту всі економічні ресурси відкрито конкурують між собою в боротьбі за ліквідацію цього дефіциту. У такій ситуації необхідне відповідне ранжирування пріоритетності між економічними ресурсами.

Ми вважаємо, що для сільськогосподарських підприємств найбільш дефіцитними є фінансові ресурси. Крім того, вони володіють найвищою мобільністю, що в умовах високої динаміки зовнішнього оточення виступає ключовим чинником ефективності.

Отже, забезпечення ресурсної рівноваги, на основі якої досягається прийнятний рівень адаптивності і може здійснюватися економічний розвиток сільськогосподарських підприємств, в першу чергу, залежить від наявності власних фінансових ресурсів. При цьому рівень фінансового потенціалу і умови фінансових ринків розширюють або обмежують свободу і можливості фінансового маневру.

Виходячи з відміченого, є підстави стверджувати, що ефективність адаптаційних механізмів сільськогосподарських підприємств багато в чому обумовлюється його фінансовою адаптивністю.

Нині для більшості фахівців вочевидь, що переважна частина підприємств, які функціонують в сільському господарстві, самостійно не спроможні досягти рівня фінансової адаптивності, що забезпечує їх конкурентоспроможність та економічний розвиток. Негативний вплив у цьому контексті має і вступ до Світової організації торгівлі.

Проте, проблема існує і її необхідно вирішувати.

У цьому плані визначальне значення має зміна у політичній еліті, та і в частини економістів, доктринальних уявлень про механізми функціонування ринкової економіки. Досить поширена думка, що її головними конститутивними атрибутами виступають приватна власність і «невидима рука» ринку. Відносно останньої лауреат Нобелівської премії з економіки Джозеф Стігліц показав, що вона «не просто не видна, але і що її взагалі немає, або ж, якщо і є, то вона абсолютно немічна». Сьогодні мало хто із західних економістів заперечує цю думку. Що ж до власності, то в багатьох країнах законодавчо встановлений вищий пріоритет менеджера відносно власника, а функція управління відокремлена від функції володіння.

Іншим конститутивним атрибутом ринкової економіки є конкуренція. Всім, хто хоч трохи знайомий з економічною теорією, це добре відомо. Проте на практиці існує істотна диспропорція в плані створення рівних конкурентних умов. По окремих видах продукції аграрії отримують лише половину її ринкової вартості. Внаслідок цього відбувалося постійне істотне зниження частини сільського господарства в кінцевій роздрібній ціні продуктів харчування та іншої продукції на основі сільськогосподарської сировини. В умовах зниження платоспроможного попиту населення на продовольчі товари сталося скорочення й похідного попиту. Підприємства переробної промисловості та посередники компенсували пов'язані з цим втрати їх доходів за рахунок зниження закупівельної ціни на сільськогосподарську продукцію. За нормальних економічних умов її ринок є висококонкурентним. Враховуючи цю обставину, сільськогосподарські підприємства є дуже вразливими для фінансового й іншого тиску, як постачальників матеріально-технічних засобів, так і покупців їх продукції. Вирішенню проблеми може сприяти окремий закон, зі встановленням жорсткіших критеріїв та форм підтвердження монопольних дій відносно сільськогосподарських товаровиробників, а також адекватної економічної відповідальності. Посиленню антимонопольного захисту сприятиме розвиток виробничої і обслуговуючої кооперації.

Ще одним аспектом визначення ринкового механізму є питання про економічну позицію держави. По суті, конкурентними тут виступають кейнсіанська та монетариська доктрини державного регулювання. Остання стала ідеологічним базисом економічної політики, що проводиться в Україні впродовж останніх двох десятиліть. Дж. М. Кейнс і його послідовники ратують за сильну економічну позицію держави. У історичному аспекті ця позиція отримала більше аргументів на свою користь.

По багатьох параметрах сільське господарство є пріоритетною галуззю економіки для будь-якої держави, а відмова від його підтримки і захисту завжди багата істотними негативними економічними і соціальними наслідками.

Створення сприятливих макроекономічних умов є необхідним базисом формування і розвитку фінансової адаптивності сільськогосподарських підприємств. При цьому важливо враховувати наступне.

Фінансова адаптивність підприємства проявляється в його

можливості здійснювати внутрішню перебудову відповідно до дії динамічних агентів зовнішнього фінансового оточення і є об'єктом його фінансового менеджменту. Витоками фінансової адаптивності виступають внутрішні чинники і можливості підприємства. Серед них найбільш істотне значення мають наявність власних фінансових ресурсів, можливість генерувати позитивні чисті грошові потоки, забезпечення прибутковості виробництва, фінансова стійкість та ліквідність. Вони складають основу його реакції на зміни в зовнішньому фінансовому середовищі й компенсують їх негативний вплив, що забезпечує ефективність виробничої та інвестиційної діяльності.

Прийнятний рівень фінансової адаптивності досягається шляхом цілеспрямованого впливу на систему визначальних внутрішніх фінансових чинників і має на меті підтримку запланованих фінансових індикаторів в стані динамічної рівноваги або їх передбаченої зміни для забезпечення якісно нового зростання або розвитку.

Основним регульовальником фінансовою адаптивністю є механізм, який включає комплекс заходів нормативно правового, організаційно управлінського і фінансово-економічного характеру, а також планомірні акції відносно коректування, локалізації та компенсації впливу несталих фінансових агентів з метою підвищення ефективності фінансової діяльності підприємства.

Забезпечення ефективності процесу управління фінансовою адаптивністю досягається на основі конструктивного поєднання впливу на внутрішні фінансові чинники й оперативного використання сприятливих можливостей, які існують в зовнішньому фінансовому оточенні. Поєднання вказаних сфер регулювання створює можливості для комплексного впливу на фінансову адаптивність сільськогосподарських підприємств і досягнення максимального ефекту в цьому процесі.

Висновок. Таким чином, формування фінансової адаптивності підприємств АПК виступає домінуючим чинником забезпечення їх конкурентоспроможності та економічного розвитку. Досягнення її прийнятного рівня має бути покладено в основу управління фінансовою діяльністю суб'єктів господарювання аграрного сектору вітчизняної економіки. Такі заходи створюють необхідні умови для економічного розвитку та системного вирішення проблем виробничо-фінансової діяльності.